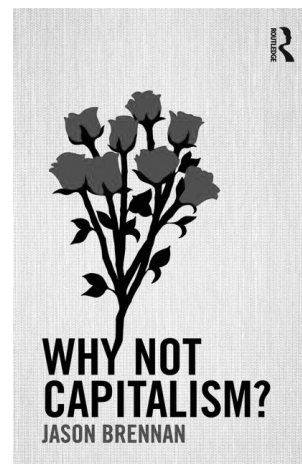

KAPITALISME I DISNEYLAND

ANMELDESE AV
WHY NOT CAPITALISM?,
JASON BRENNAN
(LONDON: ROUTLEDGE PRESS 2014)

Av Axel Fjeldavli

Jason Brennan har skrevet et lettlest og morsomt svar på G.A. Cohens *Why Not Socialism?* og argumenterer tidvis svært godt, om ikke helt overbevisende, for kapitalismens moralske kvaliteter. Men boken får neppe samme posisjon i politisk-filosofisk debatt som Cohens bok har hatt siden den kom ut i 2009.

I en fantasiverden befolket av Mikke Mus og Donald Duck prøver Jason Brennan å bryte ned idéparadigmet om at sosialismen *i teorien* er kapitalismen moralsk overlegen. Klarer han det? Brennan var nok et ubeskrevet blad for mange før *Why Not Capitalism?* ble utgitt i sommer. Likevel er det vanskelig å ikke la seg friste av forfatterens lovnad om å kapre det moralske overtaket som sosialismen har hatt på kapitalismen i moralfilosofisk debatt – særlig når dette skal skje ved hjelp av Disney-figurer.

Jason Brennan er Assistant Professor i filosofi og økonomi ved Georgetown University i USA. Tidligere har han gitt ut bøker som *Compulsory Voting: For and Against* og *Libertarianism: What Everyone Needs to Know*. Men mer interessant for å forstå hvor Brennan kommer fra når han skriver *Why Not Capitalism?*, er at han tilhører en krets av amerikanske libertarianere som kaller seg *bleeding heart libertarians* (kanskje mest kjent for å inkludere Neil Peart, trommeslager og tekstforfatter i det kanadiske progrock-bandet Rush). Bleeding heart-libertarianernes program er å forene frimarkedslibertarianisme og sterke borgerrettigheter med sosial rettferdighet og omtanke for samfunnets svakest stilte. På rawlsiansk vis hevder bleeding heart-libertarianerne (her malt med litt bred pensel) at et samfunnssystem bare kan rettferdiggjøres om det kommer de svakest stilte til gode. Bleeding heart-libertarianernes utgangspunkt er, ifølge dem selv (2011), nettopp at et libertariansk system gjør dette.

Cohens sosialistiske campingtur

Hele Brennans bok er svar til G.A. Cohens bok fra 2009,

Why Not Socialism? Deler av boken er sågar bygd opp som en parodi på sitt motstykke. *Why Not Capitalism?* kan nok neppe leses uten en viss forståelse for Cohens utgangspunkt. I bokens første kapittel, «Deep Down, Everyone's a Socialist ... and Wrong», gjør Brennan nettopp dette; han forsøker å posisjonere boken sin i kontekst av Cohens bok.

Cohen regnes ofte som en av det foregående århundrets fremste sosialistiske filosofer – kanskje den aller fremste i den engelskspråklige verden. *Why Not Socialism?* var hans siste utgivelse. Der stiller Cohen spørsmålene 1) «er sosialisme ønskelig?» og 2) «er sosialisme mulig?». For å bane vei til svar framlegger han en analogi om en campingtur. På en campingtur deler man på oppgavene; den som har med seg fiskestang, ordner fisk, den som er flinkest til å lage mat, tilbereder fisken, og man deler maten etter behov til slutt. Man deler alt som et kollektiv. En campingtur er et sosialistisk mikrosamfunn, fordi den bygger på prinsipper om fellesskap og likhet.

En campingtur basert på kapitalistiske idealer ville derimot vært forferdelig, mener Cohen. Det ville betydd at han som hadde med seg fiskestang, ville ha beholdt all fisken for seg selv og solgt den til de andre på turen for en så høy pris som mulig, eller at hun som kom over et bugnende epletre, av den grunn ville krevd den beste telt-plassen. Cohen forteller denne historien for å illustrere det som dypest sett er en metodologisk kritikk av hvordan man gjerne diskuterer sosialisme og ideologi generelt. For, mener Cohen, det er misforstått å diskutere om sosialismen som ideologisk posisjon er riktig eller gal med utgangspunkt i hva vi *kan* gjøre.

[T]he question about feasibility that I am addressing here is not whether socialism is straightforwardly accessible, whether we can get to it from where we are, and burdened as we are with a massive legacy of capitalism and with all the other contingencies that compose our current social condition. The present feasibility question is about whether socialism would work, and be stable, if we were indeed in a position to institute it. (Cohen 2009:56)

Hva som er moralsk riktig, er det vi *bør* gjøre, i en ideell verden, ikke hva vi kan gjøre. For eksempel er det moralsk riktig å fjerne AIDS fra jordens overflate ved et trylleslag, selv om det ikke skulle være praktisk mulig. Når vi diskuterer om sosialisme er ønskelig eller ikke, spør vi med andre ord om det ville vært riktig å jobbe for det om vi kunne. På Cohens campingtur er sosialisme mulig å realisere, og derfor riktig. I en slik

verden handler menneskene i tråd med sosialistiske prinsipper. Disse prinsippene er, ifølge Cohen, kapitalismen moralsk overlegne. I den virkelige verden skjer det prag-

matisk avveininger vekk fra de sosialistiske prinsippene som ikke vil være nødvendige å gjøre på en campingtur.

Cohens poeng er for det første en metodologisk kritikk av sammenblanding av spørsmålene «er det ønskelig?» og «er det mulig?». For det andre er poenget at ja, sosialismen er ønskelig. Om man setter opp en stilisert verden å la den i hans campingtur, vil man ønske seg likhet og fellesskap som styrende moralske prinsipper. Cohen anerkjenner imidlertid at kapitalismen fungerer som en effektiv måte å sette priser på:

[O]nce we pass out of the sphere of need, or, more generally, of goods that everyone can be expected to want, to the wide sphere of optional commodities, and we pass increasingly to that as economies progress and as life therefore becomes easier and more elegant, it also becomes more difficult to know what to produce, and how to produce it, without the device of market signals. (Cohen 2009:60)

Dette vil likevel være et rent praktisk anliggende, og kapitalismen vil ganske enkelt være en måte å håndtere menneskets grådige og moralsk ufullkomne natur på. Hvis vi kunne få sosialisme til å fungere, ville vi foretrukket det.

Kapitalisme i en idealverden

I Brennans eget argument bruker han Cohens spilleregler i

forsøket på å tilbakevise Cohens argument. Altså: Dersom verden var som i dag, men menneskene var moralsk perfekte, ville kapitalisme da vært ønskelig? Eller er det virkelig som Cohen sier, at kapitalismen simpelthen er et praktisk kompromiss med menneskets moralsk ufullstendige natur? Både Brennans og Cohens bok sirkler rundt den vanlige oppfatningen om at «kommunisme er en fin tanke, men det fungerer ikke i praksis», som er noe av hovedgrunnen til at sosialismen har fått et moralsk overtak på kapitalismen. Det er en oppfatning som er utbredt blant både sosialister og kapitalister, og gjør at Brennans bok blir viktig. Mens Cohen søker å bekrefte denne oppfatningen, ønsker Brennan å vise at i tillegg til å fungere i praksis, er kapitalismen sosialismen moralsk suveren.

G. A. Cohen var kjent for mange som en særdeles vittig foredragsholder, og en spøkefull tone skinner gjennom flere steder i hans skriftlige arbeider. Brennans bok er skrevet i samme ånd, og er til tider rasende festlig. Det sentrale omdreiningspunktet i boken er en anekdote om barne-tv-serien *The Mickey Mouse Club* (sendt i Norge som *Mikkens klubbhus*). Anekdoten er en ren parodi og harselas med Cohens argument, og er sågar bygd opp etter samme struktur som Cohens bok. Funker det for å stikke hull på Cohens argument?

Brennan (2014:23) mener landsbyen til Mikke Mus – *The Mickey Mouse Clubhouse Village* – er et perfekt kapitalistisk mikrosamfunn – akkurat som Cohen mener en campingtur er et perfekt sosialistisk mikrosamfunn. Brennan følger spillereglene til Cohen: Menneskene (dyrene, strengt tatt) som finnes i tankeeksperimentet, er moralsk perfekte, men ellers er alt annet likt. De fysiske lovene gjelder, og verden fungerer som normalt (foruten at dyr ikke kan snakke i den virkelige verden). I Mikkens verden finner vi også Donald Duck, Klara Ku, Minni Mus, Raptus von Rupp og flere andre. Det finnes felleseide områder, som parker og amfiteatre, men alle har også sine egne private eiendeler og prosjekter. Minni Mus eier for eksempel en butikk, kalt «The Bowtique», hvor hun selger hårbøyle til de andre landsbyboerne. Landsbyen fungerer etter kapitalistiske markedsprinsipper. Minni Mus selger bøyle hun har lagd, mens hun kjøper seg muffins fra Klara Ku når hun ønsker det. Men i tråd med Cohens premiss om moralsk opphøydhed hjelper innbyggerne i landsbyen hverandre når ulykken inntreffer, ifølge Brennan.

Som kontrast til dette setter Brennan (2014:26) opp en alternativ virkelighet, en hvor alt styres etter sosialistiske prinsipper. Her nasjonaliserer Donald Duck alt landbruksarealet med makt og millioner dør av sult. Langbein sender alle han anser som fiender, til gulag-leire. Det er lett

å sette kaffen i halsen over det som ved første øyekast fremstår som et usaklig angrep på sosialismen som idégrunnlag, hvor Brennan slår Cohen i hartkorn med Stalin og Pol Pot. Men med dette grepet ønsker Brennan å vise at Cohen i sin bok har begått en logisk feilslutning.

The Cohen Fallacy

Cohen er kjent for sin kritikk (2008:231) av Rawls' metodologi i *A Theory of Justice*: at Rawls bygger rettferdighetsteorien sin på at mennesker har sviktende moral, og ikke skiller mellom hva som er ønskelig, og hva som er gjennomførbart. Når Brennan harselerer med Cohen og sammenligner ham med Stalin, er det for å illustrere en beslektet metodologisk svikt hos Cohen. Brennan kaller det «the Cohen fallacy»:

Cohen's argument is really nothing more than this:

1. Socialism with morally perfect people is better than capitalism with real, flawed people.
2. A world of socialism with morally perfect people is better than our actual world, with real, flawed people.
3. Therefore, socialism is intrinsically more desirable than capitalism. (Brennan 2014:58–59)

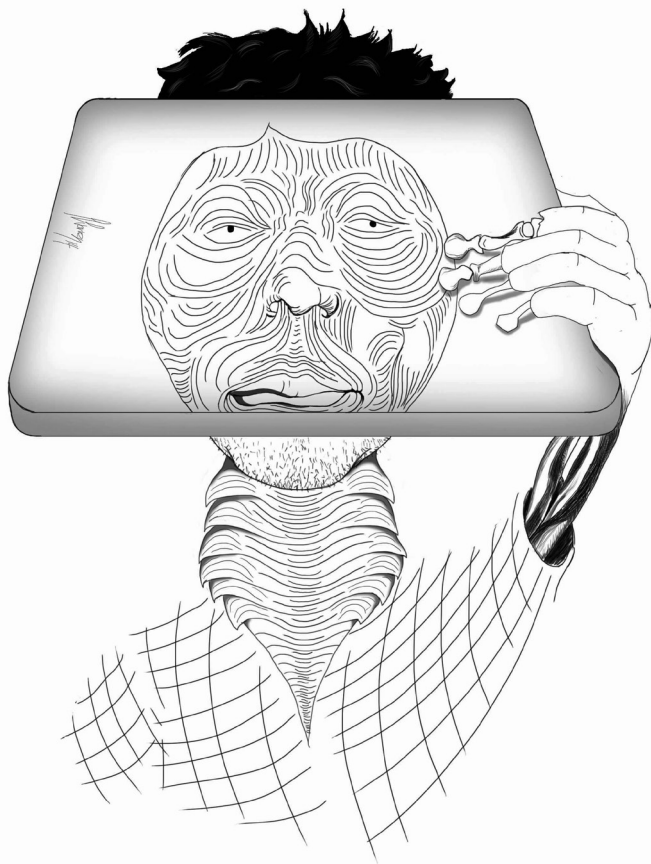
I *Why Not Socialism?* vurderes en idealisert versjon av sosialismen, hvor mennesker forutsettes å være moralsk perfekte, opp mot en realistisk versjon av kapitalismen, hvor mennesker forutsettes ikke å være moralsk perfekte. Dermed vurderer Cohen sosialismen og kapitalismen etter forskjellige regler, mener Brennan. Han svarer med å gjøre det samme, men da med motsatt fortegn. I Mikkes landsby er individene moralsk perfekte under kapitalismen, men i den alternative sosialistiske virkeligheten er Donald og Langbein onde når de vilkårlig dreper og fengsler andre innbyggere i landsbyen. Brennan begår «the Cohen fallacy» med vilje. Er Brennans skissering av «the Cohen fallacy» en overbevisende kritikk av Cohens *Why Not Socialism?* Hvordan kan Cohen i så tilfelle ha unngått å se dette selv?

Brennan begår uomtvistelig «the Cohen fallacy» når han parodierer Cohen i sin framstilling av *The Mickey Mouse Clubhouse Village*. Hans bilde av sosialismen her er en stråmann. Hvorvidt Cohen begår «the Cohen fallacy» ubevisst i sin bok, koker ned til et spørsmål om hva som er kapitalismens iboende natur, og hva som simpelthen er praktiske konsekvenser av et kapitalistisk system. For praktiske konsekvenser er ikke et spørsmål om mo-

ral, ifølge Cohens egne spilleregler. Cohen selv ville nok fnyst av denne kritikken av *Why Not Socialism?* De iboende maktrelasjonene i et kapitalistisk system er umoralske; det er *galt* at noen på vilkårlig vis – om enn med de aller beste intensjoner – skal kunne overordne seg andre mennesker hierarkisk, det er et resultat av *brute luck* og er urettferdig. Dette ville nok vært substansen i et tilsvarende svar fra Cohen på Brennans «Cohen fallacy»-innsigelse; Cohen begår ingen «Cohen fallacy», fordi kapitalismen i sin natur bygger på umoralske maktrelasjoner med kjøp og salg av arbeid. Disse umoralske maktrelasjonene vil oppstå i kapitalismen uavhengig av om menneskene er moralsk gode eller ikke. Det er ikke vanskelig å finne kritikk av kapitalismens umoralske natur i den sosialistiske idétradisjonen, og denne er nok den viktigste kritikken av Brennans bok. Selve den kapitalistiske samfunnsinnretning er urettferdig. Det som allerede hos Marx selv (1848) er en deontologisk kritikk av utbytting i kapitalismen, finner vi igjen i marxisten Cohens fremstilling av kapitalisme. Denne kritikkenes kjerne er altså at kapitalismen er umoralsk *i seg selv*. Dette vil altså skille kapitalismen fra sosialismen. Det er ikke vanskelig å peke på sosialistiske regimer som er umoralske, og hvor vilkårlige maktrelasjoner spiller en vesentlig rolle. Brennan selv peker på Kambodsja, Sovjetunionen og Kina. Men dette er regimer som ikke følger de sosialistiske prinsippene Cohen setter opp (la oss for enkelthets skyld kalle dette «idealsosialismen»); de har enten blitt korrumpert av den sviktende moralen hos mennesket selv, eller så har pragmatiske hensyn ført til illegitim konsentrasjon av makt. I Cohens «idealsosialisme» finnes ikke disse umoralske maktrelasjonene.

Spørsmålet om hvorvidt «idealkapitalismen» er umoralsk av natur, koker ned til om umoralske maktrelasjoner gjennom kjøp og salg av arbeid er en praktisk konsekvens av et kapitalistisk system, eller om det er et trekk ved selve «idealkapitalismen». Fra det marxistiske perspektivet Cohen har, er det liten tvil om at hans sosialistiske campingtur i *Why Not Socialism?* er satt opp mot et «idealkapitalistisk» motstykke, og at han ikke begår «the Cohen fallacy». Sagt enkelt: Umoralske hierarkier i sosialismen er enten en praktisk innretning eller et resultat av umoralske mennesker, mens de vilkårlige hierarkiene som følger kjøp-salg-relasjonene i kapitalismen er en del av kapitalismens natur.

Det er lett å sette kaffen i halsen over det som ved første øyekast fremstår som et usaklig angrep på sosialismen.

Eiendomsrett lar deg leve det livet du ønsker

Selv om kapitalismens natur skulle bygge på umoralske maktrelasjoner, kan det likevel fint tenkes at utopisk kapitalisme er utopisk sosialisme overlegen. Brennan ønsker å vise at kapitalismen er moralsk god gjennom et argument han har lånt fra Loren Lomaskys *Persons, Rights, and the Moral Community* (1987). Brennans poeng (2014:78) via Lomasky er at grunnleggende for menneskers selvfølelse, identitet, og i ytterste konsekvens lykke, er at man har planer og prosjekter man ønsker å realisere, og at disse ikke med rette kan tas fra deg. John Tomasi, som også er en inspirasjonskilde for Brennan, har formulert et lignende poeng om at eiendom er grunnlaget for å gjøre individet til herre i eget liv:

[If denied private property], citizens would no longer be authors of their own lives. Decisions about matters that affect them intimately would have been taken out of their hands and decided for them by others. (Tomasi 2012:77)

Det som hos Lomasky kalles livsprosjekter og hos Tomasi er grunnlaget for «self-authorship», kan være alt fra et ønske om å oppdra et barn til å bli gitarist – eller som i Minni Mus' tilfelle: å drive en butikk som selger hårbøyer. Disse planene og prosjektene vil være umulige å realisere uten en materiell komponent du har full kontroll over. Du kan

ikke bli gitarist uten tilgang på en gitar, og Minnis hårbøyleprosjekt lar seg ikke gjøre uten at hun har tilgang på sin Bowtique. Man kan ikke se for seg et rent immaterielt livsprosjekt. Selv den mest asketiske munk vil behøve sin bibel eller sitt bønneteppe. Som et tilleggspoeng: Gleden ved at andre setter pris på prosjektet ditt, er sentralt for menneskets følelse av mening. At folk kjøper hårbøyer av Minni Mus fordi de har lyst på hårbøyer og ikke for å være snill mot Minni, er en selvstendig verdi.

Brennan klarer med dette argumentet å peke på en sentral svakhet ved den utopiske sosialismen. Fravær av privat eiendomsrett vil gjøre at innbyggerne blir ufriske, ved at de ikke har mulighet til å planlegge livene sine fullt ut. Om du ikke er sikker på at du kan beholde gitaren din, vil du vanskelig kunne planlegge å bli gitarist. Brennan anfører altså at det vil være umoralsk med et system hvor eiendommen er nasjonalisert – selv hvis menneskene er moralsk perfekte.

Grunnlaget for eiendomsretten

Brennan bruker boken for å argumentere for at utopisk kapitalisme er moralsk overlegent Cohens sosialisme. Det er likevel vanskelig å se at han lykkes fullstendig. I tillegg til at spørsmålet om vilkårlige maktrelasjoner i kapitalismen ikke behandles i boken, er det også noe uklart hvordan Brennan grunngir eiendomsretten. Argumentet om manglende mulighet for å planlegge livet sitt uten eiendomsrett er godt, men hvor sterke eiendomsrettigheter gir det grunnlag for? Eiendomsretten som moralsk imperativ kommer til kort i møte med intuisjonen om likhet. Likhet som verdi har gjenklang hos de aller fleste, men enhver politisk anordning i retning av mer likhet vil enten være et inngrep i privat eiendomsrett eller en svekkelse av eiendomsretten som verdi. Det vil gjelde uavhengig av hva man mener det skal være likhet i (hva man bruker som *equalisandum*; se Cohen (1989)).

Brennan (2014:77) ønsker ikke *absolutt* eiendomsrett. Eiendomsretten skal derimot være en såkalt *prima facie*-verdi. Forklart litt enkelt betyr det at eiendomsretten er den høyeste verdi inntil noe viktig tilsier noe annet. På den måten dukker han unna mye av kritikken som kunne vært rettet mot hvor høyt han priser eiendomsretten. Likevel er altså ikke begrunnelsen han anfører for eiendomsretten sterk nok til at likhetsintuisjonen ikke vil gjøre seg gjeldende i større eller mindre grad. Svakheten med *prima facie*-argumenter er at de utsetter å avgjøre hvor andre verdier skal plasseres i et verdihierarki, og når de er betydningsfulle nok til å tilsidesette (i dette tilfellet) eiendomsretten.

Lykkes Brennan?

Brennans bok er høyst lesverdig, og den er morsom. Den bidrar til å korrigere Cohens bok fra 2009, men ett spørsmål står igjen etter at man har lest boken: Ville moralsk perfekte mennesker ha deltatt i et kapitalistisk system? Spørsmålet om hvorvidt umoralske maktstrukturer er en iboende svakhet ved kapitalismen, eller om det er en praktisk konsekvens, får ikke et troverdig svar av Brennan og ville nok vært det sentrale angrepspunktet for et svar fra nå avdøde Cohen. Selv i *The Mickey Mouse Clubhouse*

Village finnes det umoralske maktstrukturer, men søkelyset er ikke rettet mot disse i boken. Brennan ønsker å gi kapitalismen et moralsk overtak på sosialismen med boken sin. Det er vanskelig å si at han klarer å holde den lovnaden. Likevel gir han debatten et nyttig tilskudd ved å formulere sin «Cohen fallacy»-innsigelse, selv om denne foreløpig ikke ser ut til å stå seg mot et argument om iboende maktstrukturer i kapitalismen. Inntil videre fremstår både Cohens anarkososialistiske campingtur og Brennans anarkokapitalistiske Disneyland mer forlokkende enn den virkelige verdens sosialisme og kapitalisme.

LITTERATUR

- Bleeding Heart Libertarians. 2011, «About Us» [online]. Tilgjengelig fra: <bleedingheartlibertarians.com/about-us> [20.09.2014].
- Brennan, J. 2014, *Why Not Capitalism?*, Routledge, New York.
- Cohen, G.A. 1989, «On the Currency of Egalitarian Justice», *Ethics*, 99:4, 906–944.
- . 2008, *Rescuing Justice and Equality*, Harvard University Press, Cambridge, MA.
- . 2009, *Why Not Socialism?*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey.
- Lomasky, L. 1987, *Persons, Rights, and the Moral Community*, Oxford University Press, New York.
- Marx, K. og Engels, F. 1848, *Manifesto of the Communist Party* [online]. Tilgjengelig fra: <faculty.smu.edu/rkemper/cf_3333/Marx_and_Engels_Communist_Manifesto.pdf> [25.10.14].
- Tomasi, J. 2012, *Free Market Fairness*, Princeton University Press, Princeton.